

ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

©2022 ПОЛТАВЕЦЬ А. М.

УДК 631

JEL Classification: O13; O15

Полтавець А. М.

Використання трудових ресурсів у контексті управління земельними ресурсами аграрних підприємств

У статті досліджено питання використання трудових ресурсів у контексті управління земельними ресурсами аграрних підприємств. Проаналізовано такі показники, як чисельність населення, частка сільського населення, частка трудових ресурсів, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, частка працездатного сільського населення, площі сільськогосподарських угідь на одну особу, зайняту у сільськогосподарському виробництві, а також обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу, зайняту у сільськогосподарському виробництві. Так, за 2010–2021 рр. коефіцієнт працездатності сільського населення скоротився незначно, з 0,59 до 0,58, що свідчить про те, що в сільській місцевості досить невисокий трудовий потенціал. Коефіцієнт використання трудових ресурсів у 2011 р. становив лише 0,22, що вказує на те, що в сільській місцевості лише кожен четвертий мешканець зайнятий трудовою діяльністю або ж працює не в сільському господарстві. Зростає навантаження на одну працездатну людину. Знижується як загальний рівень економічної активності населення сільській місцевості, так і рівень економічної активності працездатного населення. Щорічно скорочується чисельність зайнятих у сільському господарстві. Так, у 2010 р. кількість працюючих у сільській місцевості становила 2870,6 тис. осіб, у 2019 р. – 3010,4 тис. осіб, а в 2021 р. – лише 2692,7 тис. осіб. Рівень безробіття у сільській місцевості значно вищий, ніж у місті, що обумовлено обмеженою кількістю вакансій і певною їх специфікою. Проте значне скорочення чисельності зайнятих у сільськогосподарському виробництві позитивно не вплинуло на динаміку продуктивності праці загалом по країні, оскільки робоча сила з галузі була витіснена в особисті підсобні господарства, де більше використовується ручна праця, а отже, спостерігається нижчий рівень його продуктивності. Встановлено основні тенденції у динаміці показників коефіцієнта працездатності сільського населення, коефіцієнта використання трудових ресурсів, рівня економічної активності населення сільській місцевості та ін. Встановлено, що рівень безробіття у сільській місцевості значно вищий, ніж у місті, що обумовлено обмеженою кількістю вакансій і певною їх специфікою.

Ключові слова: трудові ресурси, управління земельними ресурсами, працездатне населення, робоча сила, аграрні підприємства.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-4-80-86>

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 14.

Полтавець Анатолій Миколайович – кандидат економічних наук, здобувач кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування, Державний біотехнологічний університет (вул. Алчевських, 44, Харків, 61002, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3310-327>

UDC 631

JEL Classification: O13; O15

Poltavets A. M. Use of Labor Resources in the Context of Land Resource Management of Agricultural Enterprises

The article examines the issue of the use of labor resources in the context of land resource management of agrarian enterprises. Such indicators as the number of the population, the share of the rural population, the share of labor resources employed in agricultural production, the share of the able-bodied rural population, the area of agricultural land per person employed in agricultural production, as well as the volume of production of agricultural products per person employed in agricultural production were analyzed. Thus, during 2010-2021, the working capacity ratio of the rural population decreased slightly, from 0.59 to 0.58, which indicates that the labor potential in rural areas is not high enough. The coefficient of utilization of labor resources in 2011 was only 0.22, which indicates that in rural areas only every fourth resident is engaged in labor activities or works outside of agriculture. The load on one able-bodied person is increasing. Both the general level of economic activity of the rural population and the level of economic activity of the able-bodied population are decreasing. The number of people employed in agriculture is decreasing every year. Thus, in 2010, the number of people working in rural areas was 2870.6 thousand, in 2019 - 3010.4 thousand, and in 2021 - only 2692.7 thousand. The level of unemployment in rural areas is much higher than in the city, which is due to the limited number of vacancies and their specific characteristics. However, a significant reduction in the number of people employed in agricultural production did not have a positive effect on the dynamics of labor productivity in general in the country, since the labor force from this industry sector was displaced to personal auxiliary farms where manual labor is used mostly and, therefore, a lower level of the labor productivity is observed. The main trends in the dynamics of indicators of the working capacity ratio of the rural population, the ratio of the use of labor resources, the level of economic activity of the rural population, etc. have been determined. It is established that the level of unemployment in rural areas is significantly higher than in the city, which is due to the limited number of vacancies and their specific characteristics.

Keywords: labor resources, land resources management, working population, labor force, agricultural enterprises.

Fig.: 4. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 14.

Poltavets Anatolii M. – Candidate of Sciences (Economics), Applicant of the Department of Management, Business and Administration, State Biotechnological University (44 Alchevskyykh Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3310-3271>

Вступ. Розвиток багатокладної економіки в аграрному секторі, створення широкого вибору умов і форм господарювання, використання ринкових відносин створюють передумови підвищення ефективності галузі. Реалізація цієї закономірності можлива лише за раціонального використання трудового потенціалу на всіх рівнях. Без підвищення ефективності його діяльності неможливе вирішення економічних завдань у національній економіці й аграрному секторі. Актуальність проблеми підвищується і у зв'язку з тим, що за останні роки мало місце зниження ефективності використання трудових ресурсів через різні об'єктивні та суб'єктивні умови.

Практиці сільськогосподарського виробництва в цей час потрібні нові методичні підходи до ефективного використання трудових ресурсів і переосмислення положень, що раніше утвердилися. Ринкові відносини вносять свої зміни й особливості у формування, розподіл, використання трудового потенціалу, які можуть по-різному виявлятися у сільськогосподарських підприємствах різних форм господарювання.

Аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень і публікацій. Дослідження з цих напрямів проводять багато вчених, зокрема: Власов В., Жмуденко В., Ліщук Р., Зоря О., Кошкалда І., Лебеденко О., Лозовський О., Горшков М., Порудеева Т., Руденко С., Самайчук С., Сенчук І. та ін. [1–13]. Але питання ефективного використання трудових ресурсів в аграрних підприємствах, взаємозв'язок використання трудових ресурсів та управління земельними ресурсами аграрних підприємств вивчені недостатньо. Тому дослідження цих питань є актуальним у контексті розвитку сільського господарства.

Мета статті: дослідити питання використання трудових ресурсів у контексті управління земельними ресурсами аграрних підприємств.

У всіх сучасних моделях економіки ринкового типу людина розглядається як один з елементів потенціалу та кінцевої мети виробництва. Зрозуміло, дві якості людини – рушійний фактор (засіб) виробництва і цілісна особистість – безперервно пов'язані і взаємообумовлюють один одного. У сучасному сільському господарстві ринково розвинених країн високі стандарти потреб і споживання, рівня освіти стали нормою життя широких верств населення та водночас неодмінною умовою формування працівників нового типу, а отже, функціонування та безперервного вдосконалення виробництва. Крім того, слід зазначити, що всі процеси в сільському господарстві здійснюються на землі, тобто земля є базисом діяльності, а також головним засобом виробництва. Також земля має свою специфіку як об'єкт управління. Розглядати землю як керовану систему слід як сукупність всіх земельних ресурсів в умовах різноманіття форм власності та господарювання, типів землекористування, адміністративних і господарських структур, юридичних і фізичних осіб, взаємопов'язаних правовими відносинами з приводу розподілу та використання землі. При цьому треба враховувати, що земля як унікальний природний ресурс та місце проживання людини є найголовнішим природним фактором організації продуктивних сил, діяльність яких спрямована на створення матеріальних благ, що забезпечують існування людства. Всі ці осо-

бливості зумовлюють необхідність ефективного регулювання правових і економічних умов використання земельних ресурсів. З огляду на те, що основними користувачами земельних угідь є аграрні підприємства, слід мобілізувати наявні в них внутрішні резерви зростання ефективності землекористування.

Організація сільськогосподарського виробництва передбачає здійснення системи заходів щодо забезпечення ефективного використання земельних, трудових, технічних, матеріально-виробничих і фінансових ресурсів з метою одержання великого обсягу продукції високої якості за економічного витрачання коштів. Специфіка його організації обумовлена особливостями сільського господарства. Значний вплив на фактори й умови сільськогосподарського виробництва чинять процеси, що не піддаються впливу людини, а визначаються впливом стихійних природних явищ. Нерегульовані, а тому стихійні елементи сільськогосподарського виробництва знижують виробничий ефект. У схильному до коливання виробництві ускладнюється досягнення балансу між обсягами виробленої продукції та потребами ринку, призводячи до нестабільності фінансового стану аграрних підприємств.

Вихідним моментом розуміння сутності продуктивності праці сільському господарстві є теорія чинників сільгоспвиробництва, їх взаємозамінності і доповнюваності. Ця система включає земельні та трудові ресурси, засоби виробництва та виробничі взаємодії, що виникають між ними.

При виробництві сільгосппродукції має досягатись принцип збалансованості факторів сільськогосподарського виробництва, без їх поєднання у відповідних пропорціях недостатньо ефективно використовується як кожен елемент, так і весь ресурсний потенціал організації.

Розглядаючи взаємодію «земельні ресурси – трудові ресурси», зазначимо, що земля формує потребу в трудових ресурсах (в робочій силі): чим більше робочої сили зайнято в сільгоспвиробництві, тим інтенсивніше можуть використовуватися землі, і навпаки. Нестача робочої сили в рослинництві (при виробництві зерна) може негативно вплинути на своєчасність збирання врожаю, отже, на валовому виході зернових культур. Тому необхідно врахувати і оснащеність технічними засобами, у яких ручну працю можна замінити на машинну, це позначиться на взаємозв'язку «земельні ресурси – засоби виробництва».

Деякі дослідники зауважують, що в сучасних умовах роль людини у виробництві суттєво змінилася: людина є не лише найважливішим елементом виробничого процесу на підприємстві, а й головним її стратегічним ресурсом [6; 7].

У будь-якій економічній системі праця є свідомою доцільною, корисною діяльністю людини, що здійснюється для задоволення певних потреб. Для досягнення сталості розвитку аграрного регіону одним із найважливіших ресурсів є трудовий потенціал, що характеризує відповідні можливості, які можуть бути мобілізовані для виконання стратегічних завдань подальшого розвитку аграрного сектора економіки.

Трудові ресурси відіграють провідну роль у процесі господарської діяльності організації будь-якої галузі. У широкому значенні до трудових ресурсів належить та частина

населення, яка має необхідні фізичні дані, знання і трудові навички. Трудові ресурси підприємства включають усіх працівників підприємства, що виконують різні виробничо-господарські, управлінські й інші функції. Достатня забезпеченість підприємств необхідними трудовими ресурсами, їхнє раціональне використання, високий рівень продуктивності праці – все це має велике значення для збільшення обсягів продукції та підвищення ефективності виробництва.

Праця у сільському господарстві має низку специфічних особливостей.

1. Виробництво, як правило, пов'язане із відтворенням живих організмів, які потребують певних умов для свого розвитку. Виходячи з цього у сільському господарстві час виробництва не збігається з робочим періодом, що зумовлює сезонність сільськогосподарської праці, особливо у землеробстві.
2. У зв'язку з різноманіттям робіт і короткими термінами їх виконання неможлива вузька спеціалізація праці. Найчастіше працівники поєднують низку функцій.
3. Працівники сільського господарства працюють як на підприємстві, так й у особистому підсобному господарстві.
4. Ефективність праці залежить від природно-кліматичних умов та якості землі. Однакові трудові витрати в різних кліматичних зонах дають різні результати.

Таким чином, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та кінцеві результати праці безпосередньо залежать від рівня кваліфікації кадрів і ступеня використання трудових ресурсів.

За своїм змістом сільськогосподарська праця є процесом, що відбувається між людиною та природою, в якій людина своєю діяльністю забезпечує цілеспрямований вплив на рослинні та тваринні організми, пристосовуючи до задоволення своїх потреб.

Ці обставини зумовлюють особливість праці, що використовується в сільському господарстві, його кількісний склад і якісну характеристику.

Найважливішими показниками використання трудових ресурсів є їхня зайнятість, показник безробіття, рівень освіченості працівників і їх питома вага серед зайнятих, питома вага працівників кваліфікованої праці у загальній чисельності зайнятих, кількість працівників, які підвищили свою кваліфікацію, сталість кадрового складу та ін.

Досягнення найповнішої зайнятості – це не тільки залучення у трудовий процес всіх працездатних громадян, що потребують роботи, а й повне використання здатності до праці.

Для забезпечення раціонального рівня формування та використання трудових ресурсів необхідна об'єктивна оцінка соціальних аспектів, при цьому має значення їх стан і регіон, потреби в робочій силі, визначення шляхів найбільш ефективного і повного використання трудових ресурсів та ін.

Потенційна сукупна пропозиція на ринку праці (трудова ресурси) формується насамперед за рахунок працездатного населення у працездатному віці. Процес відтворення трудового потенціалу та формування ринку праці насамперед зумовлюється взаємодією демографічних змінних природного відтворення. Згідно з демографічним аналізом за 2005–2020 рр. відбулося скорочення працездатного населення (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зміни чисельності населення за статусом участі в складі робочої сили у 2005–2020 рр. (у віці 15–70 років, тис.)

№ з/п	Показники	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
1	Робоча сила	22280,8	22051,6	18097,9	17854,4	17939,5	18066,0	17589,5
	працездатного віку	20481,7	20220,7	17396,0	17193,2	17296,2	17381,8	16917,8
	старше працездатного віку	1799,1	1830,9	701,9	661,2	643,3	684,2	671,7
2	Зайняті	20680,0	20266,0	16443,2	16156,4	16360,9	16578,3	15915,3
	працездатного віку	18886,5	18436,5	15742,0	15495,9	15718,6	15894,9	15244,5
	старше працездатного віку	1793,5	1829,5	701,2	660,5	642,3	683,4	670,8
3	Безробітні	1600,8	1785,6	1654,7	1698,0	1578,6	1487,7	1674,2
	працездатного віку	1595,2	1784,2	1654,0	1697,3	1577,6	1486,9	1673,3
	старше працездатного віку	5,6	1,4	0,7	0,7	1,0	0,8	0,9
4	Особи, які не входять до складу робочої сили	13559,7	12575,5	10925,5	10945,0	10724,8	10430,5	10724,8
	працездатного віку	8410,3	7878,0	6920,6	6845,8	6486,4	6114,7	6312,6
	старше працездатного віку	5149,4	4697,5	4004,9	4099,2	4238,4	4315,8	4412,2

Джерело: [9]

Як бачимо з табл. 1, загальна кількість населення працездатного віку у 2021 р. скоротилася з 2005 р. на 17,4 % – з 20481,7 до 16917,8 тис. осіб, а порівняно з 2020 р. – на 2,7 %, що свідчить про чітку динаміку до скорочення. Таку ж тенденцію має і показник зайнятих працездатного віку – у 2005 р. він становив 18886,5 тис. осіб, а в 2021 р. зменшився на 19,3 % і склав 15244,5 тис. осіб. Крім того, зростає показник безробітних працездатного віку – у 2005 р. становив 1595,2 тис. осіб, а у 2021 р. зріс до 1673,3 тис. осіб, тобто майже на 5 %.

Формування ринку праці фахівцями та висококваліфікованими робітниками в межах конкретної території

відбувається у процесі функціонування складної сукупності соціально-економічних ринкових відносин. Крім того, формування та розвиток трудових ресурсів у сільській місцевості слід розглядати залежно від умов їх розміщення та життєдіяльності.

З урахуванням цих положень нами проведено дослідження тенденцій процесу формування ринку праці у сільській місцевості [1].

За даними Державної служби статистики України, загалом чисельність зайнятих у сільському господарстві становила у 2021 р. 4835,5 тис. осіб, або 17,2 % всього зайнятого населення (рис. 1).

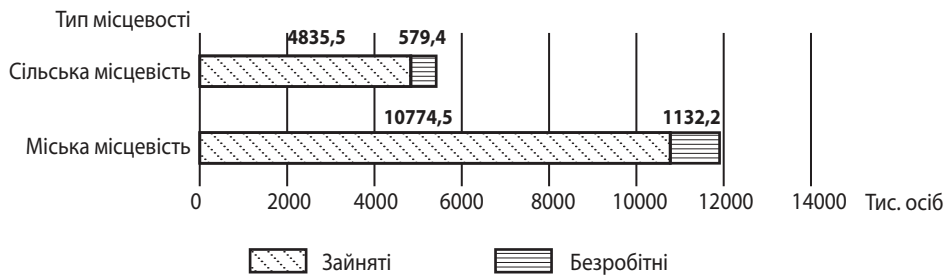

Рис. 1. Порівняння чисельності населення за статусом участі в складі робочої сили та за типом місцевості у 2021 році (у віці 15–70 років, тис.)

Джерело: [9]

Як бачимо з рис. 1, у міській місцевості зайнято вдвічі більше населення працездатного віку, ніж у сільській місцевості: 4835,5 тис. осіб проти 10774,5 тис. осіб.

Частка населення, зайнятого в сільському господарстві, у загальній чисельності зайнятих зменшилася з 17,5 % у 2015 р. до 17,2 % у 2021 р. При чому в цей період було зафіксовано показник у 18,2 % у 2019 р. (рис. 2) [9].

Середньооблікова кількість штатних працівників за всіма видами економічної діяльності скоротилася з 10758 тис. осіб у 2005 р. до 7096 тис. осіб у 2021 р., тобто на 20,4 %. Що стосується штатних працівників у сільському господарстві, то їх питома вага становить 4,9 % у 2021 р., хоча у 2005 р. цей показник складав 5,5 % (рис. 3).

Продуктивність праці сільському господарстві залишається одним зі значних показників ефективності вироб-

ництва, відбиває результативність використання трудових ресурсів і визначає політику сфері його оплати. Крім того, продуктивність праці певною мірою визначає конкурентоспроможність продукції.

На сьогодні продуктивність праці вимірюється в доларах США на людину-годину і обчислюється шляхом ділення загального ВВП країни на загальний робочий час усіх працевлаштованих за рік. Цей найважливіший показник в Україні знаходиться зараз на дуже низькому рівні: \$5 на люд.-год., в той час як країни – світові лідери мають цей показник на рівні від \$68 до \$103, і навіть якщо порівняти, наприклад, із сусідніми країнами, то цей показник все рівно в 5–8 разів менше: Словаччина – \$44, Угорщина \$38, Болгарія – \$26. Навіть у найприбутковішій галузі в нашій країні – ІТ-галузі – продуктивність становила \$22 на

Рис. 2. Порівняння динаміки зайнятості населення у сільському господарстві та сукупного показника за іншими видами економічної діяльності, тис. осіб

Джерело: [9]

Рис. 3. Динаміка середньооблікової кількості штатних працівників у сільському господарстві та сукупного показника за іншими видами економічної діяльності, тис. осіб

Джерело: [12]

люд.-год. (у 2016 р.), що нижче від просто середньої продуктивності перерахованих вище країн [2].

Прискорення темпів зростання продуктивності праці в сільському господарстві за сучасних умов є об'єктивною необхідністю і має особливу значущість у вирішенні багатьох економічних пріоритетів і соціальних проблем. Проте наразі питанням підвищення продуктивності праці в аграрних підприємствах не приділяється належної уваги. Отже, проблема підвищення продуктивності праці є нині найактуальнішою, оскільки українські сільськогосподарські підприємства функціонують у складних економічних умовах: конкуренція, низька оснащеність технікою та високий її знос, нестача кваліфікованих кадрів та ін.

Рівень збалансованості громадського виробництва за трудовими ресурсами є одним із найважливіших показників оцінки ефективності їх використання. Збалансованість є фактично кількісною і якісною пропорційністю, що фактично склалася в їх розподілі. Кордони збалансованості можуть бути рухливими від повної відповідності між потребами виробництва в ресурсах праці та робочої сили, зайнятої в сільському господарстві та інших галузях економіки. Підвищення рівня збалансованості між потребами виробництва у робочій силі та її наявністю означає більш ефективне використання засобів виробництва та трудових ресурсів, що сприяє підвищенню продуктивності праці [5–7].

Відповідно до світових тенденцій оптимізацію чисельності зайнятих у сільському господарстві слід розглядати як позитивне явище в умовах розвитку та повноцінного функціонування сфери послуг у сільській місцевості, проте в Україні історично склалася дещо інша ситуація, і скорочення зайнятих і збільшення кількості безробітних в сільському господарстві має негативні наслідки.

За рівних вкладень праці та коштів на одиницю земельної площі будуть відмінності у кількості та якості виробленої продукції. Сільськогосподарські підприємства цей результат можуть покращувати, підвищуючи родючість земельних ділянок шляхом внесення органічних і мінеральних добрив, спорудження іригаційних систем або погіршувати невиконанням вимог агрономічної науки тощо. Неправильне використання землі може зрештою

звести нанівещь роль і значення решти чинників виробництва. Родючість ґрунту реалізується лише у процесі його сільськогосподарського використання, результатом якого є вироблена продукція [8].

Земля є просторово обмеженою: в Україні на душу населення припадає 0,90 га сільськогосподарських угідь. З відведенням земель під промислове будівництво та інші цілі, особливо через погіршення стану матеріально-технічної бази, сільськогосподарські угіддя щорічно вибувають з обігу, і площа ріллі на душу населення постійно скорочується. У зв'язку з цим ефективне використання земельних угідь є найважливішим завданням.

За обсягом придатних для сільськогосподарського виробництва земельних ресурсів Україна є однією з найбагатших країн світу. Важливим показником є землезабезпечення: на одного жителя припадає близько 0,9 га сільськогосподарських угідь, в той час як у європейських країнах цей показник становить 0,44. Тобто показники землезабезпечення в Україні досить великі. Проте якщо проаналізувати більш поглиблено, застосовуючи показник площі сільськогосподарських угідь на одну особу, зайняту у сільськогосподарському виробництві, а також обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу, зайняту у сільськогосподарському виробництві, то дійдемо висновку, що ці показники знаходяться на дуже низькому рівні, особливо якщо порівняти ці показники з середніми по європейських країнах. Так, показник площі сільськогосподарських угідь на одну особу, зайняту у сільськогосподарському виробництві, є невисоким порівняно з країнами Європи: 24 га на рівні з показниками Польщі – 7 га, Латвія, Литва та Німеччина – 13 га, Австрія – 20 га, Болгарія – 22 га, Чехія – 23 га, Угорщина – 26 га, та екстремумом в цій вибірці – Греція – 46 га (рис. 4).

Проте про ефективність варто говорити, враховуючи все ж таки такий показник, як обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу, зайняту у сільськогосподарському виробництві, який в Україні знаходиться на дуже низькому рівні порівняно з країнами Європи: 4 тис. євро на одну особу, зайняту у сільськогосподарському виробництві, в той час як найменший показник по країнах ЄС становить: 6 тис. євро – у Латвії, 8 тис. євро – у Литві та

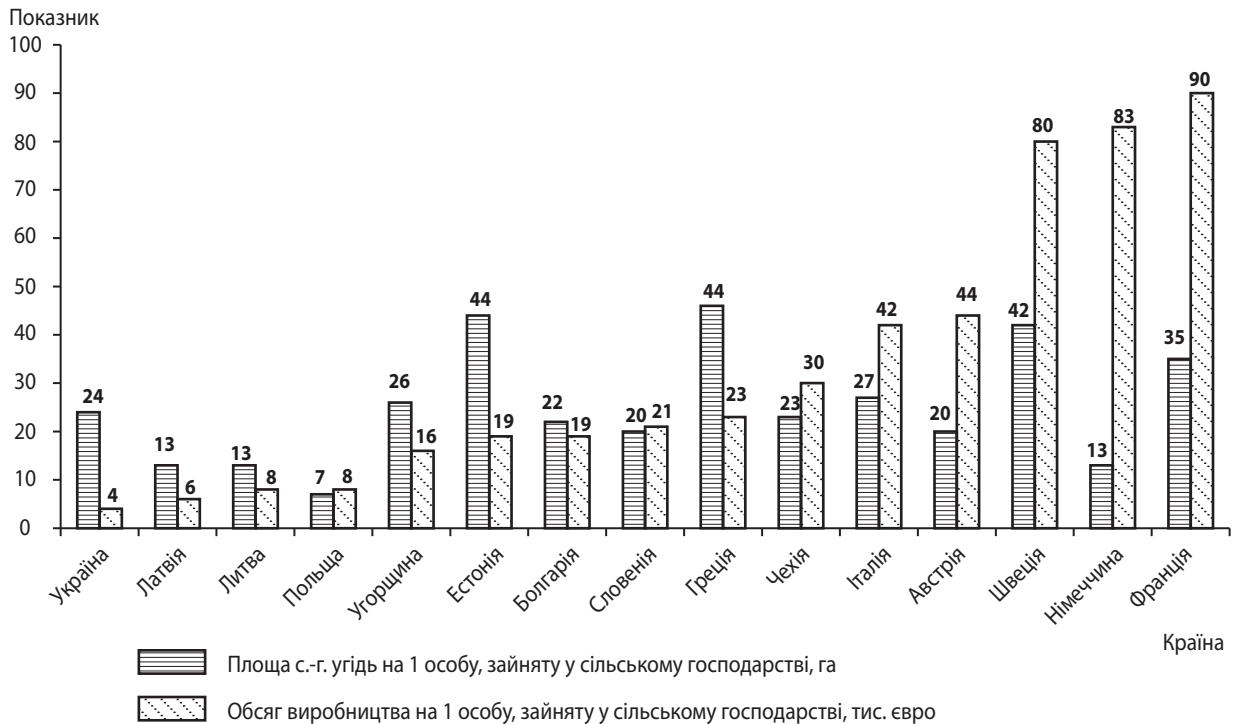

Рис. 4. Площа сільськогосподарських угідь на одну особу, зайняту у сільському виробництві

Джерело: [4]

Польщі і найвищий: у Франції – 90 тис. євро, Німеччині – 83 тис. євро, Швеції – 80 тис. євро

Зі зростанням населення показник землезабезпечення знижується, тому необхідно постійно поліпшувати земельні ресурси, бережливо використовувати їх, не допускаючи невиправданого вилучення сільськогосподарських угідь для потреб інших галузей народного господарства.

Аналіз даних дозволяє зробити висновки, що природне зменшення населення у сільській місцевості відбувається за рахунок зміни одного покоління іншим. Смертність понад у два рази перевищує народжуваність. Загальний рівень померлих зумовлений як збільшенням частини людей похилого віку, так і зростанням кількості передчасних смертей. Останнє супроводжується погіршенням медичного обслуговування на селі.

Поряд із природним рухом міграцію (механічний рух) сільського населення також визначає його чисельність, що є дуже важливим фактором трудового ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Низька якість сільського життя формує відтік трудових ресурсів із сіл до міст. Основна маса мешканців села мігрує до міст і селищ міського типу через неможливість працевлаштування, дуже низький рівень задоволення наявною у селі роботою, насамперед її оплатою.

Нерозвиненість ринку робочих місць на селі, мало-кваліфікована праця, непривабливість сільської праці не мотивують активне населення (особливо молодь) працювати на землі.

Ці процеси негативно впливають на виснаження ресурсного потенціалу села, є серйозними змінами у відтворенні трудового потенціалу сільськогосподарських підпри-

ємств. Сутність питання полягає не тільки в тому, скільки людей залишиться на селі, а чи зможе демографічна структура, що змінюється, нормально себе відтворювати за природним приростом і міграційними процесами.

Висновки. Аграрні підприємства функціонують в умовах ринкової економіки, за яких стабільно розвиваються ті підприємства, які найкраще використовують наявні в них ресурси для отримання максимальної кількості прибутку, вирішуючи основні проблеми економічної діяльності.

В цей час одним із основних факторів сільськогосподарського виробництва, що вимагають значних витрат, є праця. За роки реформування аграрного сектора чисельність зайнятих у сільськогосподарських підприємствах країни зменшилась більш як на 170 тис. осіб. Проте значне скорочення чисельності зайнятих у сільськогосподарському виробництві позитивно не вплинуло на динаміку продуктивності праці загалом по країні, оскільки робоча сила з галузі була витіснена в особисті підсобні господарства, де більше використовується ручна праця, а отже, спостерігається нижчий рівень його продуктивності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власов В. І. Використання земельних ресурсів у країнах – основних виробниках сільськогосподарської продукції. *Економіка АПК*. 2007. № 4. С. 152–156.
2. Головна мета України. Що відрізняє багаті країни від бідних. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/produktivnist-praci-i-bidnist-ukrajini-yak-stati-bagatoyu-krajinoyu-novini-ukrajini-50105103.html>

3. Жмуденко В. О., Ліщук Р. Оптимізація ресурсного потенціалу як стратегічний напрям розвитку підприємства. *Економічний простір*. 2021. № 165. С. 70–75.

4. Земельний довідник України 2020. URL: https://agropolit.com/storage/2020/Zemelniy_dovidnyk_2020.pdf?utm_source=mailchimp&utm_campaign=0300ccc2e1f0&utm_medium=page

5. Зоря О. П. Аналіз ресурсного потенціалу аграрних підприємств як складова формування та розробки стратегії їх розвитку. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2019. № 1. С. 279–287.

6. Кошкालда І. В. Земельні відносини в аграрному секторі економіки України : монографія. Харків : Гриф, 2012. 349 с.

7. Лебеденко О. В. Відтворення трудових ресурсів в аграрних підприємствах. *Економіка та держава*. 2016. № 12. С. 51–54.

8. Лозовський О. М., Горшков М. А. Взаємозв'язок факторів та показників відтворення ресурсів аграрного сектору. *Економіка: реалії часу*. 2016. № 1 (23). С. 107–113.

9. Населення України: Демографічний щорічник за 2021 рік / за ред. М. Тімоніної. Київ : Державна служба статистики України, 2022. 185 с.

10. Порудєєва Т. В. Землезабезпеченість як фактор інтенсифікації та оптимізації фермерського землекористування. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2010. Вип. 3 (54). С. 49–53.

11. Руденко С. В. Структурні особливості комбінування ресурсів у розвитку виробничого потенціалу аграрних підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 4. С. 56–59.

12. Самайчук С. Особливості формування і відтворення трудових ресурсів в аграрному секторі економіки. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка*. 2020. № 1. С. 201–207.

13. Сенчук І. І. Особливості трансформації ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Т. 3. № 4. С. 29–34.

14. Статистичний щорічник України за 2021 рік : стат. зб. / за ред. І. Є. Вернера. Київ : Державна служба статистики України, 2022. 444 с.

REFERENCES

“Holovna meta Ukrainy. Shcho vidrizniaie bahati krainy vid bidnykh” [The Main Goal of Ukraine. What Distinguishes Rich Countries from Poor Ones]. <https://biz.nv.ua/ukr/experts/produktivnist-praci-i-bidnist-ukrajini-yak-stati-bagatoyu-krajinoyu-novini-ukrajini-50105103.html>

Koshkald, I. V. *Zemelni vidnosyny v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy* [Land Relations in the Agrarian Sector of the Economy of Ukraine]. Kharkiv: Hryf, 2012.

Lebedenko, O. V. “Vidtvorennia trudovykh resursiv v ahrarnykh pidpriemstvakh” [Reproduction of Labor Resources in Agricultural Enterprises]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 12 (2016): 51–54.

Lozovskyi, O. M., and Horshkov, M. A. “Vzaiemozviazok faktoriv ta pokaznykiv vidtvorennia resursiv ahrarnoho sektoru” [Interrelationship of Factors and Indicators of Reproduction of Agricultural Sector Resources]. *Ekonomika: realii chasu*, no. 1(23) (2016): 107–113.

Naseleння Ukrainy: Demografichnyi shchorichnyk za 2021 rik [Population of Ukraine: Demographic Yearbook for 2021]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2022.

Porudieieva, T. V. “Zemlezabezpechenist yak faktor intensyfikatsii ta optymizatsii fermerskoho zemlekorystuvannia” [Land Security as a Factor of Intensification and Optimization of Agricultural Land Use]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomoria*, no. 3(54) (2010): 49–53.

Rudenko, S. V. “Strukturni osoblyvosti kombinuvannia resursiv u rozvytku vyrobnychoho potentsialu ahrarnykh pidpriemstv” [Structural Features of Combining Resources in the Development of the Production Potential of Agrarian Enterprises]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Serii : Ekonomika i menedzhment*, no. 4 (2016): 56–59.

Samaichuk, S. “Osoblyvosti formuvannia i vidtvorennia trudovykh resursiv v ahrarnomu sektori ekonomiky” [Features of the Formation and Reproduction of Labor Resources in the Agricultural Sector of the Economy]. *Tavriiskyi naukovi visnyk. Serii : Ekonomika*, no. 1 (2020): 201–207.

Senchuk, I. I. “Osoblyvosti transformatsii resursnoho potentsialu ahrarnykh pidpriemstv” [Features of the Transformation of the Resource Potential of Agricultural Enterprises]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 3, no. 4 (2018): 29–34.

Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2021 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2021]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2022.

Vlasov, V. I. “Vykorystannia zemelnykh resursiv u krainakh - osnovnykh vyrobnykakh silskohospodarskoi produktsii” [The Use of Land Resources in the Countries - The Main Producers of Agricultural Products]. *Ekonomika APK*, no. 4 (2007): 152–156.

“Zemelnyi dovidnyk Ukrainy 2020” [Land Directory of Ukraine 2020]. https://agropolit.com/storage/2020/Zemelniy_dovidnyk_2020.pdf?utm_source=mailchimp&utm_campaign=0300ccc2e1f0&utm_medium=page

Zhмуденко, V. O., and Lishchuk, R. “Optymizatsiia resursnoho potentsialu yak stratehichni napriam rozvytku pidpriemstva” [Optimization of Resource Potential as a Strategic Direction of Enterprise Development]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 165 (2021): 70–75.

Zoria, O. P. “Analiz resursnoho potentsialu ahrarnykh pidpriemstv yak skladova formuvannia ta rozrobky stratehii yikh rozvytku” [Analysis of the Resource Potential of Agricultural Enterprises as a Component of the Formation and Development of Their Development Strategy]. *Visnyk KhNAU. Serii : Ekonomichni nauky*, no. 1 (2019): 279–287.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2022 р.